

Българите в Северното Причерноморие ИЗСЛЕДВАНИЯ И МАТЕРИАЛИ

ТОМСЕДМИ

СЕМЕЙНИ ОБИЧАИ НА БЪЛГАРИТЕ ОТ ЧИЙШИЙСКИТЕ СЕЛА В БЕСАРАБИЯ

Светлана Топалова

Обект на това изследване са семейните обичаи, свързани с предродилния, родилния и следродилния период, на българите от чийшийските села: Чийший (Огородное), Баковка, Импуцита (Владичен) в Болградско и Каменка в Измаилско. Теренният материал е събиран от авторката през 1995 – 1997 г.

1. Предродилни обичаи. Всяко българско семейство желае да има деца, защото те са продължители на рода. Когато няма деца жената се нарича *бизде-тнъ*, *йа-лувъ жина-* (1А, 2Б и др). Причините за бездетство са много. Знае се например, че малко дете, ако *се упла-ши* до смърт, има вероятност да няма деца (1А). Бездетната жена се лекува като оди пу баби, чрез вудъ, растривъни и др. (2А, 2Б). Във всички чийшийски селища се знае за обичая с *гърне-ту*, което се туря на кръста, за да *съ сте-гни* жената. Слага се и при умора, след вдигане на тежести, при нарушаване на менструалния цикъл, но особено ако не може да *го но-си* (*изно-си*), да *съ зъдържи- дите-ту* (2А) или когато се знае, че жената е здрава, но все пак не може да забременее (*дъ уста-ни*) – слага и- се гърне няколко пъти на първия и втория ден от менструалния цикъл, когато е *мръ-снъ* (1А, 1В).

По-рано не се е знаело кога *уста-въш* (вече разбираш), когато *зе-ми* *дъ ти били-* *куре-мъ* (1А). Не зависи кога е заченато или се ражда детето (и от деня, и от положението на месечината (*ме-ичънтъ* (1), *ме-съць* (2) – *га-ту бох дъде* -(2А), само информаторът 1А посочва, че щастливецът се ражда *сри-шту* празниците, а ако се роди *сришту* сряда и петък, т. е. *сришту по-сни дни*, ще е нещастно.

Ако жената *ни- съ ви-ди по-йчи*, *ни- гъ нъче-ни*, т.е. *уста-ни*, но иска *дъ ма-йни дите-ту*, отива при баби (2Б) или носи тежко, пари си краката, скача от високо (по-рано от *кула-тъ* – 1А), вари *лъаро-фли-ст* или *ла-връ* (книж. дафинов лист) (4А, 1А). Информаторът от Чийший (3А) споменава нещо за обичая с *върте-нуту* (вретено), но не знае точно в какво се състои.

За да се предпази бебето, ни бива да *жуве-йш* с мъж, да вдигаш тежести и да скачаш (5А и др.); трябва *дъ съ прива-рдиш* (3А). Като правило, българското семейство предпочита *син* (2Б), *ла-пинци* (4Б, 3Б), *мумче-* (1В, 5А), за да не се промени фамиленото име и на двора стопанин да остане.

Обичаи, свързани с бременността. Бременната жена се нарича *устъна-лъ* (1А,

4А, 3А), *шпра-знь* (3А, 1А, 2А, 5А), *вре-мънъ* (3Б, 1А), *нивре-мънъ* (2Б), *тъкъ-въ* (21А) и от по-новите под влияние на руски език *бире-мънъ*, по-рядко *ф пулуже-ниъ*.

По-рано бременните работели заедно с всички, особено ако не *билни*- още. Не било добре да знаят всички, че жената е бременна: *Ту си вре-мънъ, кри-йи съ, тунъче-ни дъ билни-, по- съ ва-рдиш, прустутъ- било- ино- вре-ми* (1А). През последните години обаче се знае, че жената трябва да се пази много, особено през първите месеци на бременността си: ако дълго крие положението си, детето по-късно ще проговори (1А, 4А) или *и а-мъ мой дъ гълчи-* (3А) и изобщо *не-е ху-буу дъ съ кри-йи ту уста-ниш* (2Б).

Полът на детето може да се определи по формата на корема (остър, *ши-лигъст* (3А) корем – момче (1Б, 2Б, 4А), *кру-гъл* (4А, 5А), *кру-хъл* (1А), *ку гу по-си ф крѣ-стѣ* (3А) – мумичинци), по лицето (ще е момче, ако има *ни-ниги, лик а-* (1А), ако е *лик а-въ* (2А), ако се появи *ликъ-* (3А), *пигме-нти, питна-* (4А).

Информаторът от Чийший утвърждава, че *на-й-напре-ш пу лице-ту съ виж-дъ, ту уста-ниш се- билни-, ну ту й муми-чинци, по- съ пруме-нъ*.

Гадания за определяне пола на детето си припомниха само информатори 2А (*чу-въх, чи сулъ-д бу-кътъ: ту съ фа-ни зъ нусъ-* – мумче-, *зъ уста-тъ – муми-чи*), 4А и 5А (пита се къде си *иъца-тъ рѣце-ци? ку гле-дъ нъ лѣдо-пити* (дланите, шепите) – *де-въч къ, ку го-ри – ла-пинци* – 4А). Ако жената преносва бебето, значи ще е момче.

Бременната задължително трябва да спазва определени забрани. Не бива да работи в неделя, по празниците (*гре-шну й* – 1А, 5Б), особено да не реже на Пръв Трифон (3А, 4А, 5А), дори нож да не държи (*ишъ руди- с удра-зъну*); с игла да не шие (за здрави пръсти – 4А), да не се подстригва (*жъ пудре-жи късме-тъ нъ дите-ту* – 4А). Ако пече хляб, не бива кравай да вие (3А). Не бива да краде и да не крие (*ту съ упла-ши, жъ и-мъ питио-там*, където ще скрие откраднатото, *де-ту съ пуба-рни*; да не се плаши, *дъ съ ва-рди ът къвъгъ-, пужа-р, дъ ни бире-ш стра-х* (1Б); огън да не гледа (*жъ бѣ-дѣлу черве-ну* – 3А, 4А); да не прескача ръжен (*жъ бѣ-й дите-ту упитла-ну въ-три или с тѣ-тѣ* – 1А, 4А, 3А) и *въже-* (*жъ съ умута-й* – 1А, 2А, 5А); да не настъпва на ръжен (*жъ и-мъ си-ну* – 1А); да не се *му-икъ прис пре-лѣс* (2А, 2Б, 5А); да не рита котката (*жъ бѣ-ди кусма-ту* – 1А, 2А, 3А, 5А); да не яде крака (*жъ имъ гуле-ми крѣка* – 2А и шийка (*длѣ-гъ ш му бѣи*); да не яде воденичка (*удини-чкъ*) – 1Б и 2Б; *бѣ-рнити ж му бѣ-ѣт кѣри-чуви* (кафяви или черни и *дъ ни- съ приси-а-въ* (1А, 3А, 5А); да не яде главата на рибата (*и а-мъ дъ гълчи-, жъ бѣи и а-му* – 1А, 2А, 5А) и *дъ ни сумти- дитету* – 3А); да не седи с кръстосани крака (1А); да не коли кокошка (*ре-жи жи-вуту, дру-гъ душъ-* – 1А, 2Б, 3А, 5А); ако вади вода, да не излива *ут къза-нчиту вудъ- във гира-нъ* (3А, 5А); да не ходи на погребение *при умр а-л* – 2Б, 4А, 5Б. Бременната трябва да е спокойна, *дъ ни- съ трио-жи*; ако все пак се изплаши, трябва *дъ съ ба-й*.

За да не урочасат бременната, може да носи нещо *нѣо-тѣци* (1 – 5) или *зъл о-ркъ* (безопасна игла) – 1А, 4А, 5А; *була-фкъ съз глѣви-чкътъ нѣдо-лу* (2А). Могат да занесат някаква нейна вещ *зъ ба-ини, мѣни-стѣ* или друго (1Б, 2Б, 5Б) и тя да я носи. Трябва да има *свите-нъ вудъ-* против урочасване. На бременната не се минава път – *т а-й нъ тѣ-т* (1А), *што-ту тѣ й тѣ-лнъ* (2Б, 5А).

Докато бебето не се роди, нарича се с дума-евфемизъм *го-стинчи: Фа-ту до-и го-стинчиту, туга-въ жъ му шим урга-ничи. Ту до-й го-стѣнинъ,...* (Калчево, И-1).

2. Обичан, свързани с раждането. Описаните по-долу обичайни практики,

свързани с акта на раждането, се отнасят за *ино-врем-шшууту вре-ми*: така е било преди години, когато се раждали нашите прабаби и баби и е нямало още родилни домове, затова по-младите информатори почти нищо не знаят за него (3А, 4А).

Раждането в българските семейства по-рано се е пазело в тайна, за да роди полесно, *по-ллеку*; жената до последно работела, било то на полето или въщи (*изл а-гъх ут стѣнъ- и вичѣртъ- ма-йкъ ти съ нѣме-ри* – 1А). За полесно раждане в Калчево например на момичетата още от малки дават да ядат сварено *б а-лу чѣрво-* (къ-кту *ба-луту чѣрво- съ ръст а-гъ, тѣ-и ...*).

При раждането помага *б-абѣтъ*, която се повиква обикновено от свекървата (1А, 3А) или от мъжа, ако е ношем (2Б, 1Б), и която носи със себе си конци (за пъла), *буси-лек*, червено *зъ зѣбра-ждѣни* за уроки (1А).

Информаторите от Калчево (1А, 1Б) описват раждането така: “*На о-дѣръ турят сино- дъ ни уца-тѣ*. Плитките (косата) в устата, донасят *лийе-и* (леген) *зъ вудъ-тѣ* и тя ляга на края на одѣра и се напѣва (в Каменка родилката я слагат на *тѣ-туръ* (купено одеяло). До три дни след това не се става, лежи се по грѣб, нищо не се яде и пие, макар че в другата стая могат да празнуват и да се черпят за бебето”.

За роденото “в ризка” се знае, че ще е щастливо (може да се изсуши и после, ако е момиче, да я носи – 1Б)! Пѣпът на детето се връзва с *шо-лкуп куне-ц* (копринен конец) (1А, 4А), като веднага му се слага солчица. Пази се в *сѣндѣ-къ* (1Б, 3Б). В Чийший и Каменка още се вярва, че където го хвърлиш, такова ще стане детето: *дъ бѣ-ди рѣбо-тну- нъ ни-вътъ, дъ й у-чѣну – ф шко-лѣтъ* (2А, 5А); *де-ту ж гу ту-риш, тѣкъв зънѣа-д жъ и-мъ* (3А).

Обичаите, свързани с родилката (*лиу-сѣтъ* – 1, 2, 3), *лихусѣтъ* (4), са запазени по-добре, особено забраните до 40-те дни.

Никой не трябва да гледа родилката, когато тя кърми (*дуи- дите-ту, ра-ни гу*), иначе може да и *прифрѣ-кни* (*прупа-дни*) млякото (1А, 3А, 4А). Най-напред *лиусѣтъ* трябва да закърми бебето с дясната грѣд (*с пра-вътъ гърда-, дъ ни бѣ-ди лифшиа-* – 4А; *дъ ни бѣ-ди ливиче-р ѣн или ливиче-ркѣ* – 3А). За да има мляко, трябва да е спокойна, да яде лук (1А), мед и орехи (2А, 4А, 5А), да пие коприва (1Б) или вино (3А).

При родилката и детето слагат *митлѣ-*, обрѣнната наопаки (1А, 2Б), босилек (1А), *ножица*² (1А, 2Б, 5А), *ни-ичелки* (1А, държат се до 3 дни). Със светена вода им мият очите (*свитѣ-т вудъ- ф че-ркоо з бусилек* – 3А).

Лехусата трябва да е облечена по-скромно, с *тѣ-вничку* (3А), *п-о зѣчу-ленкъ*, с черна *къси-икъ* (1А) или *зѣбрѣде-нъ* (4А), с *мо-дичкъ, с крѣ-пичкъ* (2Б). 40 дни тя трябва да носи *чѣрве-и куне-ц* и чесън (1А, 5А) или нанизано на крайчето на кърпата *мѣни-сти* и *че-сѣнчи*, *прика-рѣни прис мартиничкъ* (3А), *чесън* и *мѣниста – черве-нки, си-нки* (2А). Иначе могат да я *уруча-сѣт* или *дъ ѣрмиш а-сѣ* (*дъ гъ фа-нѣт ѣрме-нци*) (*ѣрме-нки* – 5А).

Казват, че *най-уруча-соо мѣжъ-* (1А, 1Б), защото той най-много се радва на детето (4А, 5А) – в този случай ходят да му *ба-йтъ зъ у-рки* или *зъ ѣрме-нци* (1Б, 3А) или го водят при попа да му *ме-тиш р а-сѣтъ* (1А, 5А).

Ду сурукт а-х де-н ѣ (40 дни) родилката не трябва: да вади вода (1, 2, 3, 4, 5); ако вади от *гира-н ѣ* изворна вода, ще има червени *че-рѣфчѣтъ* (червен) – 3А, 5А; да не излиза от *дво-рѣ* на пътя (*де-ту ми-ни лиу-сѣтъ, тривѣ- ни ни-кни* – 1А, 5А); да не спи с мѣж; да не дава назаем *пуд ѣр за-й д ѣлу слѣ-нци* (1А, 5А) или *пу мрѣ-кигълу* (3А) и да не

оставя пелени навън нощем (3А); да не ходи боса (2А, 5А).

Ако някой от гостите си тръгва вечер, по тъмно, оставя конец от дрехата си (обичаят се пази и след 40-те дни, докато детето е малко), за да не плаче (1А, 3А, 4А). В Бановка още казват: “Оставете му за сън” (и в Чийший), а пък в Каменка конче-го си има име – *сънче*.

Който идва за пръв път да *уви-ди* (види) детето, трябва да му сложи под възглавничката паричка (не е задължително да е метална) (1А, 4А, 5А). Информаторът от Калчево си спомня следното пожелание: “На- ти ги, ту пура-сниш, ма-йкъ ти дъ ти ку-пи къръндъши- и ру-чки” (1А). Като излезе родилката от къщи за пръв път *-ута-дъ* при *по-тъ дъ си зе-ми мули-твъ* (*дъ съ чите-*)³ (1А, 2Б, 5А).

Интересно е, че във всички чийшийски селища все още се пази (или поне се знае) обичаят най-напред да се занесат на родилката *прижито-ри* (или *приму-шънку*, *ру-пки* или *хру-стики* (3А), *фру-стики* (5А) – разточено прясно тесто, нарязано на ромбоиди, които се премаят през дупчицата в средата и се пържат до златисто в олио.

Едно от първите обредни действия е увиването на бебето в стара, *ве-тъ* риза⁴ на *мъжъ-* (съпруга). То се среща и у други славянски народи и се прави, за да има приемственост между поколенията⁵. Информаторите обаче го обясняват твърде прозаично: *дъ ни къ-съ дре-йти* (1А, 2А, 5А). После детето се увива с *тилини-*, слагат *кръста-ткъ* (2А, 5Б) или *кръста-чкъ* (1А, 4А) и с *по-йуф* (повой) го стягат (1А, 5А) (или с *по-йъичи* (4А).

Бебето се слага от дясната страна на родилката (1А). До една година пелените му не се оставят навън през нощта след *за-йдъ лу слъ-нци* (1 – 5) и се простират само *нъли-ци* (*дъ ни о-ди не-шту пу т а-х*, *дъ ни уруча-съ* – 3А, 5А). Къпи се до *за-йдъ лу слъ-нци* (до залеза) и водата се излива на фиданка (*дъ бъ-й кръси-ву* (2А, 2Б, 5Б).

По-рано първото къпане го е правила бабата (акуширашата), а сега – свекървата. Преди са *ушул а-въли* детето на една *нъши къкту блъго-* (месо) (3А), *дъ ни съ спа-рувъ* (1В), сега във водата първите дни се слага сол (една-две шепи (2А, 3А, 4А), може *кълъ-чуву* (жълт кантарион) (1В, 2А), *ръма-шка* (лайка), *чистъте-л* от рус. чистотел или *мундърли-въ тривъ-* (1А).

В Калчево детето се разтрива със свинска *мас* – да бъде *тъ-лну* (шишкаво) и му се слагат нещо наопак и червенко на ръчичката (4А, 5А).

По-рано на третия ден правели пита (1А, 3А) (готвят картофи, зеле или друго, *ви-кът три къ-шчи* и прикадяват с тамян (3А) или като се върне лехусата от родилния дом, тогава *пра-ат къде-ни*, а пък до една седмица правят ПИТИ (2А, 5А). После до 40 дни роднините, комшиите *уби-ждът лу-сътъ*, като и донасят *ба-нищъ* (3А) или *миш-нъ* (1В, 2А), различни манджи (*зготвъ лу*), *къ-лки* – тя опитва от всичко и *нъче-кувъ пи-тътъ* (1А) или си откъсва малко от баницата (3А), за да му са *си-тни* (малки) зъбите. В Каменка и Калчево от хляба слагат на *куша-къ нъ со-бътъ* (на печката) или на нещо високо, сега например на гардероба, за да *бъ-й висо-ку дите-ту*. В същите села казват *ута-дъм с пи-тъ* (когато отиват при родилката), но всъщност носят *ма-иджъ* и нещо за детето.

В Каменка за *Питите* задължително пекат хляб и раздават на гостите – това са обикновено жени, които се събират по обяд до *зайдъ лу слънци*. Като се върнат къщи, те трябва да дадат малко от хляба на децата си (*дъ пи-тътъ иргин а-тъ* (муми-ти) за нея (него) (2А). В Чийший след Питите на прага слагат яйце и всеки, когато си излиза, трябва да го *прими-ни*: с него после къпят детето. И само в Калчево споменаха за *Малкъ Питъ* (на

третия ден) и *Големи Пити* (1А).

Ако жената е *мръ-снъ*, *пръни-въ* (1Б) (*пръни-чувъ* – 2А), не трябва да ходи при бебето до 40 дни. Но, ако все пак се наложи, трябва да му *истри-й с пулъ-тъ лице-ту* (4А, 5А), или да си изтърси полата над него и да кажа: *Ква-ту й ма-йкъ ти, ткъ-въ съм и а-с* (3А), или в Калчево трябва да донесе едно яйце и с него да измият детето (1А).

За съдбата на детето се знае, че се определя от три урисници, които идват на *тре-т ътъ вечер* (майката и детето не се оставят сами), и тя не може да се промени. Понякога трите орисници се виждат и се чуват (1Б) или идват в съня (2А). Орисването е отразено в народните песни (вж. Приложение 1).

Родените в седмия месец се наричат *сидма-чътъ*, *нидуно-шчътъ*.

3. Следродилен период. До кръщаването детето се нарича *дите-ту*, *ма-лкуту*, *мъни-нкуту*; в Импуцита – *но-ф чул а-к*. И само в Чийший има специално име – *ку-шли*, *ку-шулу* (= некръстено дете).

По-рано са го кръщавали до една седмица (*нъ на-шту вре-ми гу кръ-ст аа нъ ниде-л ътъ*) (1А), а след 40 дни си *зи-мът мули-твътъ*; сега се кръщава след 40 дни, може и по-късно, на една годинка например.

Основните моменти, свързани с кръщаването, са почти еднакви за всичките пет чийшийски селища и не се различават от тези в България.

Кръщава го *кръ-сникъ*⁶. *Къле-сувъ* го бащата на детето. Не бива да си сменяш кръстникъ (*ко-йту тъ винче-й*)⁷ (прави се само, ако не ти живеят децата, тогава за кум вземаш първия, когото видиш (1А).

Сега името го измислят родителите, по-рано вече кръщават на името на кръстника или децата му (1А, 2А, 4А, 5А) или на свекъра (свекървата) (3А), както е било преди.

Кумата, когато го вземе, оставя на детето пари. В църквата тя го повива с нейни пелени. Информаторите от Калчево и Импуцита говорят за *миро*⁸ – дава се от кумата в *че-ркоотъ*, може да е една пеленка, която трябва да се скъса до една годинка. Кръстените в една и съща вода деца са брат и сестра и не могат да се женят.

Когато внасят новокръстеното къщи, кумата го подава на майка му *прис пръгъ-* (в Чийший кумицата го поема на башината риза (3А) и казва три пъти:

Зе-х ти ивре-йчи, на- ти кръсте-йчи (1А).

Зе-х ти гу ивре-йчи, пък дуне-съх ти гу христ’а-нчи (2А, 5А).

Зе-хми гу ивре-йчи, да-въми гу крист’а-нчи (4А).

Зе-х ти ивре-нчи, на- ти кръсте-нчи (3А)⁹.

В Каменка после се полива на кръстниците и *тва тълъте-нци* (кърпа), с която се избърсват, *гу дъръ-т* (2А) (дарява се и с друго за здравето на детето). Сяда се на трапезата, гостите си поднасят подаръците, слагат се пари *нъ кръ-с* (в чинийка върху парченца хляб – 1А, 5А).

Само в Калчево и Каменка смътно си припомнят за очистване на родилката след 40 дена: *търъ-м гъ ръстри-вът и с ть-турътъ съ па-ри*, *утпу-шътъ съ ко-кълти* (2Б), но задължително е да отиде на църква *дъ съ чите-*.

Преди до 40 дни (*дурде- не-е четъ ну дите-ту*) се е спазвал обичаят *клинени*. Детето се бае с един кокал изг’алу *ф късъ-цити о-кулу ба-нтътъ* три пъти *нъпришизг’алу слъ-нци* (1А). Зъкли-нвъ съ (зъклин увъ съ), за да има деца (1А, 3А, 4А).

В другите села клиненето се смесва с още едно обредно действие, което може да

се нарече разъни. В Калчево и Чийший те са много добре разграничени, срв. 2А: *ду со-рук ден ъ съ кли-ни – дъ ни пла-чи, дъ ни- съ чу-ти, дъ ни бъ-ди гръ-биаучку, дъ ни- си три-й кръка-тъ* и 1А: *ку дите-ту се- риве- и пуд ър сурукт а-х де-и ъ и съ чу-ти, ту ѝ късмъли-бу, сле-з аа* (нощче за бръснене) *съ ре-жи нъ гръпче-ту (// //)* или прави се, ако башата бил заклинен (4А).

Интересното е, че в Калчево казват *чу-ти гукъсмъ-тъ*, а пък в Каменка, Чийший и Импуцита – *са-мкътъ* (*ре-жъд гу дъ ни гу чу-ти са-мкътъ* – 3А, *ба-смътъ съ ви-къ са-мкъ* – 2А).

За отбиването на детето в Калчево се пече питка (1А: търкулни питката и с точилка бутни детето отзад), в Чийший го нахранят сутрин и на пода (земята) търкулнат едно яйце и като вземе яйцето повече не му дават да *сучи* (бозае) (3А). Ако дълго време бозае, ще е здраво (1А), ще е хитро, умно (3А, 5А).

При *прохождането* на детето се меси хляб (пита), който се нарича *пруштупа-лик* (1А, 4А, 5А) или *пруштънал игък* (3А), или малки пресни питки (2А, 2Б). Намазва се с мед. *ръичу-поо съ и съ ръзда-въ нъ си-чкътъ мъйлъ-* (в село Каменка – на три места), но задължително по реда, *ну не-е при ть-т ъ* (1А, 2Б, 4А). Задължителен елемент е тичането: който си вземе от питата, трябва да тича бързо (*дъ б а-гъ*), за да може детето така да тича като него.

На една година кумата подстригва детето, носят му подаръци. Избира си някакъв предмет: *Ку жъ зе-ми ру-чкъ, жъ бъ-й ти-сър* (2Б) и т.н.

Някои семейства и досега пазят обичая с краденето на детето от страна на роднини или комшии. Познато е само в Източна България. После майката идва да го вземе, като носи откуп (1В) или се разменят подаръци (3А). После символично го теглят (1В) (обичаят не е познат в Каменка).

За *поникването* на първия зъб на детето си припомня само И1 от Калчево: даваш игла или игли на някого, подаваш и един лук: *Къ-кту бъ-рджи иглъ-тъ мина-въ прис плтъ-*, *тъй зъбъ- бъ-рджи дъ ни-кни*.

За *падането* на първия зъб във всички чийшийски селища се знае, че се хвърля на покрива *прис кри-шътъ* и се вика: *На- ти ко-къл ън, дай ми жуле-з ън зъп* (1А, 2Б, 5А) или *На- ти ко-кал ън, дай ми зла-т ън* (3А, 4А, 5А).

До годинка (2А) момчетата се обличат в синьо, момичетата – в розово.

Голям грях е било мома или вдовица да роди – детето ѝ се нарича *бъйстру-к*.

За съжаление материалът за обичаите, свързани с раждането, в чийшийските селища в Бесарабия не може да се сравни с този на акад. Державин от началото на века, тъй като при него липсват етнографски наблюдения върху същите селища. Правилно впечатление обаче, че в повечето от тях вече са забравени магическите словесни формули, които са съпровождали почти всеки обред през онова време¹⁰.

Във всяко чийшийско селище българските семейни обичаи и традиции, по-точно източнобългарските, са добре запазени. Има естествено, и общославянски елементи – повиване на детето в бащината риза, ножицата под възглавницата на родилката и др. Чуждо влияние липсва, тъй като селищата се намират в региона на компактно българско население.

Описаният по-горе материал характеризира чийшийските селища като една общност (народни имена за бременната, за болната лехуса и др.), но има и отделни различия

(някои забрани за бременната, гаданията за пола на детето и др.). Независимо от някои несъвпадения и отделни фонетични варианти на диалектните думи очевидно е, че доста отдалечените едно от друго селища принадлежат към една етнографска група, която ще наречем, изхождайки от терминологията на с. Берншейн, *чийшийска*. Тя се съотнася с източнобългарските етнографски групи в Българи, срв. обичая крадене; думите лиусъ, нипразнь, ърменци и др.

Част от обичаите са запазени, други са забравени и това е обусловено от редица социално-битови фактори, срв. например запазените за бременната и лехусата забрани, но не и обичаите за родилката (пита на третия ден, идване на орисниците на третата вечер и др.), тъй като сега родилката стои в родилния дом до 6 – 7 дни. По-ревностно българските семейни обичаи се пазят в семействата, в които има по-възрастни жени, особено баби. Разбира се, от някои обичаи се запазват само отделни елементи – връзване на мартеница за предпазване от уроки на лехусата и детето и др.

Понякога в селището е запазен атрибутът, но не се помни предназначението, срв. забрадката за лехуса (4А) и някои други забрани или е запазено названието, но не еи обредното действие (утадъм с пита в Бановка и др.).

Бесарабците имат вече по-реален светоглед, така например бременната не носи амулети като кожа от змия, парче от владишка риза и т. н., най-много да облече нещо наопъки против уроки.

Наблюдава се социализация на детето още от най-ранния му житейски период: пъпът се хвърля до училището, ако искат да е учено¹¹, оставя се пара, за да живее в охолство и др.

Особен интерес представлява лексиката, свързана с този вид семейни обичаи, по-голямата част от която е остаряла или диалектна.

За съжаление към края на ХХ в. много обичаи изчезват, други по традиция се изпълняват, без да се осъзнава смисъла на магическото действие. Важното е, подобно на Державин, да можем да кажем: “было сделано все, чтобы спасти тот этнографский материал, который еще можно было спасти”¹².

Информатори:

Село Калчево (1) (записано през 1995 и 1997 г.):
1А: Дора Георгиевна Каназирская, род. през 1921 г.
1Б: Мария Георгиевна Тропанец, род. през 1923 г.
1В: Домникия Афанасевна Карагуца, род. през 1939 г.

Село Каменка (2) (август 1997 г.):
2А: Мария Георгиевна Караиванская, род. през 1943 г.
2Б: Ана Дмитриевна Арабаджи, род. през 1921 г.
2В: Ана Василевна Деренжи, род. през 1921 г.

Село Чийший (3) (септември 1997 г.):
3А: Кина Георгиевна Буюкли, род. през 1952 г.

Село Бановка (4) (септември 1997 г.):
4А: Галя Павловна Матанска, род. през 1967 г.

Село Импуцита (5) (октомври 1997 г.)
5А: Мария Георгиевна Сайтарлы, род. през 1909 г.
5Б: Надежда Павловна Добрева, род. през 1941 г.

Бележки

¹ Среща се и при украинците. Вж. **Чистов, К. В.** Семейные обряды и обрядовый фольклор. – В: *Этнография восточных славян. Очерки традиционной культуры.* М., 1987, с. 398.

² Ножица под възглавницата слагат и източните славяни: **Чистов, В. К.** Цит. съч., с. 397.

³ Йов Титоров също споменава за това. Вж. **Титоров, Й.** *Българите в Бесарабия.* С., 1905, с. 52; както и *Етнография на България*, Т. 3, С., 1985, с. 163.

⁴ По-точно от нея в Калчево шият ризка на детето и го обличат в нея.

⁵ Среща се и при източните славяни. Вж: **Стельмахович, М. Г.** *Традиційні родинні звичаї обряди українців.* – В: *Народне дитинознавство.* Киев, 1991, с. 17; **Чистов, К. В.** Цит. съч. с. 398.

⁶ У украинците кумовете могат да бъдат и повече от едно семейство, дори две-три двойки. Вж.: **Стельмахович, М. Г.** Цит. съч. с. 21.

⁷ Това, наред с голямото почитание на кумовете и кръстниците, отбелязва и **Титоров, Й.** Цит. съч., с. 52; **Генчев, Ст.** *Очерци по българска етнография.* В. Търново, 1996, с. 313 и др.

⁸ За това споменава и **Н. Державин.** Това са омоними (срв. книж. миро), по-точно омоформи. *Български тълковен речник.* С., 1993, с. 437.

⁹ Тези думи изглежда са характерни за цялото българско землище. Вж. **Державин, Н. С.** *Болгарские колонии в России.* С., 1914, с. 108, 111; **Стрезева, Н.** *Празнично-обрядната система на населението от с. Главан в Бесарабия.* – В: *Българите в Северното Причерноморие*, Т. 4, В. Търново, 1995, с. 369.

¹⁰ **Державин, Н. С.** Цит. съч., с. 109, 111, 112 и др.

¹¹ **Різникова, Я. О.** *Родильні обряди українців: соціалізація дитини.* – В: *Етнографічні дослідження ...*, с. 66.

¹² **Державин, Н. С.** Цит. съч., с. 11.